

Akademia WSB

Dąbrowa Górnicza, Cieszyń, Olkusz, Żywiec, Kraków

Wydział Nauk Stosowanych

mgr Dagmara Chlasta-Obłąk

**POZASZKOLNA AKTYWNOŚĆ MUZYCZNA
ADOLESCENTÓW**

Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:

dr. hab. Mirosława Kisiela

Promotor pomocniczy:

dr Magdalena Archacka

Dąbrowa Górnicza 2022

Struktura autoreferatu

1. Geneza zainteresowań badawczych.....	3
2. Przedmiot i cel badań podjętych w pracy.....	8
3. Problemy badawcze i hipotezy.....	10
4. Charakterystyka wybranej orientacji metodologicznej i opis badania.....	12
5. Pozaszkolna aktywność muzyczna badanych adolescentów – syntetyczna prezentacja wyników badań własnych.....	16
6. Wnioski i podsumowanie badań.....	25

1. Geneza zainteresowań badawczych

Wybór tematu rozprawy: *Pozaszkolna aktywność muzyczna adolescentów* został podyktowany wieloma względami. Zarówno zapoznanie się z literaturą przedmiotu, a także własne doświadczenia pedagogiczno-muzyczne w charakterze nauczycielki muzyki oraz przeprowadzone badania pilotażowe¹ dotyczące pozaszkolnej aktywności muzycznej młodzieży z terenu Górnego Śląska – stały się impulsem do podjęcia pracy naukowo-badawczej o charakterze jakościowym w przyjętym paradygmacie interpretatywnym. Ważnym motywem podjęcia problematyki badawczej jest przeświadczenie o istotnym znaczeniu muzyki w okresie adolescencji czyli dorastania. Liczne rozmowy z dorastającą młodzieżą pozwoliły wysunąć mi wniosek, iż znaczna część uczniów w przestrzeni powszechnej edukacji muzycznej odczuwa pewien niedosyt wiedzy na temat muzyki, która szczególnie w okresie dojrzewania jest w kręgu ich zainteresowań. Zwłaszcza, że literatura naukowa podkreśla, iż pod wpływem dojrzewania zarówno fizjologicznego, umysłowego, emocjonalnego jak i społecznego zmienia się osobowość muzyczna młodzieży. W okresie adolescencji zachowania muzyczne nastolatków są związane z wielostronnością zainteresowań i działań w zakresie różnych rodzajów ekspresji muzycznej, czyli: percepcji, odtwarzania i tworzenia muzyki. W tym czasie młodzi ludzie chętnie uczestniczą w różnych formach aktywności muzycznej, takich jak: śpiew, nauka gry na instrumentach muzycznych, taniec – ruch przy muzyce, słuchanie muzyki. Wyniki badań przedstawione na łamach literatury pedagogiczno-psychologicznej pokazują również, że aktywność muzyczna młodych ludzi nie tylko rozwija zainteresowania muzyczne ale także determinuje ich ogólny rozwój, oddziałuje emocjonalnie, kształtuje wrażliwość i postawę twórczą młodzieży. Radość płynąca z działania, tworzenia, słuchania, doświadczania i przeżywania muzyki jest zarówno motywacją do dalszego kształcenia praktycznych umiejętności w tej estetycznej dziedzinie sztuki jak również przetrwa w pamięci młodych ludzi i w przyszłości zaowocuje w ich dorosłym życiu².

Susan Hallam prowadząc badania jakościowe o charakterze pedagogiczno-psychologicznym oraz uwzględniając nowoczesną technikę obrazowania pracy mózgu

¹ D. Chlasta-Obląg, *Doświadczenie przez uczniów muzyki na pozalekcyjnych zajęciach muzycznych w szkole*, „Nauczyciel i Szkoła” 2019 (1), nr 69.

² M. Kisiel, *Pedagogiczno-dydaktyczne implikacje dziecięcego przeżywania, doświadczania, poznawania i działanie w obszarze muzyki*, w: *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Wyd. WSB, Dąbrowa Górnicza 2008, s.34-35.

wyjaśniła transfer aktywności muzycznej dzieci i młodzieży na pozamuzyczne dziedziny życia intelektualnego i społecznego³.

Tymczasem, zauważyłam, że w kontekście kolejnej, przeprowadzonej reformy systemu edukacji z 2017 roku, coś niepokojącego stało się z edukacją estetyczną, a tak zwane nowe podejście do problemów edukacji muzycznej sprowadza się jedynie do marginalnego traktowania przedmiotu *muzyka* w szkole powszechnej, a mianowicie: obecnie jedna godzina muzyki w klasach IV-VII (likwidacja lekcji muzyki w klasie VIII), w wielu przypadkach brak lub znaczne ograniczenia pracowni muzycznych wyposażonych w dobrej jakości instrumenty muzyczne oraz niedobór nowoczesnego sprzętu do odtwarzania muzyki i innych pomocy dydaktycznych. Stąd też koncentracja uwagi na działalności placówek wychowania pozaszkolnego, zwłaszcza, że coraz częściej dziedzina sztuki muzycznej przenosi się z obszaru edukacji szkolnej do pozaszkolnej⁴, na co wpływ mają niewątpliwie wspomniane reformy systemu oświaty a tym samym nieustanne ograniczanie wymiaru edukacji muzycznej w ramowych programach nauczania szkół powszechnych oraz brak bazy dydaktycznej. Dziś, uczeń klasy siódmej szkoły podstawowej kończy edukację muzyczną w 14. roku życia, czyli w okresie adolescencji, kiedy to najbardziej potrzebna jest każdemu młodemu człowiekowi edukacja muzyczna ze swoimi walorami: estetycznymi, kształcącymi, wychowawczymi i terapeutycznymi. Z badań przeprowadzonych w 2014 roku przez Damiana Labiaka wśród uczniów w wieku 15-16 lat, uczęszczających do toruńskich gimnazjów wynika, że lekcje muzyki mają charakter bierny, zdominowany wątkami teoretycznymi a zakres tematyczny zdaje się zupełnie rozmijać z ich zainteresowaniami⁵. Jeśli chodzi o szkolnictwo ponadpodstawowe, należy podkreślić, iż obecnie przedmiot szkolny *muzyka* na tym poziomie edukacji realizowany jest na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej i kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz szkoły branżowej II stopnia. W dokumencie tym czytamy, że *muzyka* należy do grupy trzech przedmiotów (z filozofią i plastyką), które mogą być nauczane w klasie pierwszej liceum ogólnokształcącego oraz technikum

³ S. Hallam, *The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people*, „International Journal of Music Education“ 2010, no. 28(3), p.269-289.

⁴ R. Firmhofer, *W szkole czy poza szkołą: jak uczymy w szkole postindustrialnej?*, „Wolność i Solidarność” 2011, nr 36.

⁵ D. Labiak, *Edukacja muzyczna a zainteresowania muzyczne młodzieży (w opiniach gimnazjalistów)*, w: *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Wyd. LIBRON-Filip Lohner, Kraków 2015, s.74-79.

w wymiarze jednej godziny tygodniowo i jest kontynuacją przedmiotu o tej samej nazwie nauczanego na II etapie edukacyjnym. Realizowane cele lekcyjne *muzyki* w szkole ponadpodstawowej skupiają się przede wszystkim na praktycznym wymiarze edukacji muzycznej. Pedagog muzyki – Natalia Kłysz-Sokalska pisze: „W ramach ekspresji muzycznej (śpiew, gra na instrumentach, ruch z muzyką, tworzenie muzyki) uczniowie mają doskonalić kompetencje praktykowania w zespole muzycznym, korzystając z wcześniej zdobytych umiejętności, a także z doświadczeń muzyków, animatorów kultury i reprezentantów różnorodnych instytucji muzycznych, tworząc wypowiedzi artystyczne w bliskich im gatunkach i stylach muzycznych oraz prezentując swój potencjał muzyczny i osobowościowy w różnych projektach artystycznych”⁶. Maciej Kołodziejcki podkreśla, iż zdecydowanie założenia przedmiotu *muzyka* w szkole ponadpodstawowej dotyczą „zorientowania ucznia we współczesnej kulturze muzycznej w różnych jej wymiarach: *ekspresyjnym* (wykonawczym), *twórczym* (kreacja, tworzenie) i *percepcyjnym* (odbiorczym). Wspólną ich płaszczyzną są procesy *doświadczenia* otaczających zjawisk kultury”⁷. Nauczyciele muzyki w szkole ponadpodstawowej mają obowiązek dostosowywania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb, możliwości i predylekcji uczniów. Adolescenci, którzy przejawiają wyjątkowe zainteresowania muzyczne, w myśl podstawy programowej przedmiotu *muzyka* na III etapie edukacyjnym, „powinni być wspierani w rozwoju, zachęceni do udziału w różnego rodzaju aktywnościach pozalekcyjnych i pozaszkolnych np.: w zespołach muzycznych, występach solowych, happeningach, przeglądach charytatywnych, konkursach, olimpiadach artystycznych”⁸. Należy więc zadbać o realizację przedmiotu *muzyka* na III etapie edukacyjnym, ze względu na korzyści jakie niesie ze sobą edukacja muzyczna tak barwnie przedstawiona w powyższej podstawie programowej. Ale czy jest ona faktycznie możliwa do zrealizowania podczas jednej jednostki lekcyjnej tygodniowo i zaledwie w ciągu jednego roku szkolnego? Stąd też uważam, iż szanse na pomyślną realizację wychowania muzycznego dzieci i młodzieży należy przede wszystkim poszukiwać poza szkołą, czyli w pozaszkolnej edukacji muzycznej wyrażającej się działalnością wielu

⁶ monitor szkoły.pl/arttykul/dlaczego-warto-zadbac-o-wlasciwa-edukacje-muzyczne-w-szkole, [12.03.2022].

⁷ muzyka: pdf, *Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Szkoła ponadpodstawowa: 4-letnie liceum i 5-letnie technikum*. Maciej Kołodziejcki - *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu Muzyka*, s.18, [12.03.2022].

⁸ muzyka: pdf, *Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Szkoła ponadpodstawowa: 4-letnie liceum i 5-letnie technikum*, s.15, [12.03.2022].

instytucji celowo powołanych do upowszechniania muzyki bądź realizujących wychowanie muzyczne obok innych założonych celów.

John Falk dowiódł, że większość wiedzy naukowej, jaką w ciągu swego życia pozyskują Amerykanie nie pochodzi z edukacji szkolnej. Dzieci i młodzież chętnie biorą udział w aktywnościach organizowanych poza szkołą dlatego, że służą one rozbudzeniu i zaspokojeniu ciekawości a nie realizacji określonego celu dydaktycznego. Można więc wykorzystać ogromny potencjał tkwiący w edukacji pozaszkolnej, ponieważ całemu procesowi towarzyszy motywacja, bez której nie ma dobrego działania ucznia. Zdaniem R. Firmhofera – edukacja pozaszkolna tę motywację rozwija, pomaga kształtować indywidualne postawy, indywidualne talenty a młody człowiek wybiera kiedy, gdzie, czego i w jaki sposób chce się uczyć⁹.

Aktywnością naukową skoncentrowaną wokół problematyki pozaszkolnej edukacji muzycznej zajmowali się: Eugeniusz Rogalski, Edmund Trempała, Jadwiga Uchyla-Zroski, Maciej Kołodziejski, Mirosław Kisiel, Maria Czerepaniak-Walczak, Barbara Gogol-Drożniakiewicz, Wiesława Aleksandra-Sacher¹⁰ i inni.

Istniejący stan wiedzy w zakresie podjętego przeze mnie tematu dysertacji pozytywnie zmotywował mnie do podjęcia eksploracji. Niemniej odczułam pewien deficyt wiedzy jeśli chodzi o *sensu stricto* przedmiot moich badań a mianowicie

⁹ R. Firmhofer, *W szkole czy poza szkołą...*, op. cit., s.54-55.

¹⁰ E. Rogalski, *Muzyka w pozaszkolnej edukacji muzycznej*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1992; E. Trempała, *Szkola a edukacja równoległa (nieszkolna). Poglądy, doświadczenia, propozycje*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1993; J. Uchyla-Zroski, *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*, Wyd. UŚ, Katowice 1999; J. Uchyla-Zroski, *Wartości edukacji muzycznej dzieci i młodzieży w perspektywie tradycji i współczesności*, Wyd. UŚ-Wydział Artystyczny, Cieszyn 2016; J. Uchyla-Zroski, *Śpiew jako wartość osobowa dziecka. Stałość i zmienność rozwoju myśli naukowej przełomu XX i XXI wieku*, tom 1, Wyd. UŚ, Katowice 2015; M. Kołodziejski, *Muzyka i wielostronna edukacja dziecka*, Wyd. WSL, Częstochowa 2012; M. Kołodziejski, *Preferencje muzyczne młodzieży plockich szkół średnich w kontekście edukacyjnym*, „ARS INTER CULTURAS”, (6) 2018; M. Kołodziejski, *Refleksja w pracy nauczyciela (nie tylko) szkoły muzycznej*, w: *Współczesne wyzwania szkolnictwa muzycznego. Kim jest nauczyciel szkoły muzycznej I stopnia?*, red. A. Delecka-Bury, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2015; M. Kołodziejski, *Kilka uwag o testowaniu zdolności muzycznych*, w: *Język muzyki dla osób nie tylko ze świata autyzmu. Studia-Refleksje-Doświadczenia*, red. B. Pazur, Wyd. Muzyczne Polihymnia, Lublin 2016; M. Kołodziejski, *Jest już za późno! Nie jest za późno! – czyli uwag kilka o naturze, strukturze i właściwościach zdolności muzycznych dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym*, w: *Pedagogika i jej oblicza*, red. J. Skibska, J. Wojciechowska, Wyd. Naukowe ATH, Bielsko Biała 2018; M. Czerepaniak-Walczak, *Efektywność wychowawcza placówki wychowania pozaszkolnego na przykładzie Pałacu Młodzieży*, Wyd. PWN, Warszawa-Poznań 1983; M. Kisiel, *Rozwijanie zainteresowań muzycznych dzieci i młodzieży poprzez uczestnictwo w różnych formach zajęć pozalekcyjnych*, w: *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą*, red. M. Kisiel, Wyd. WSB, Dąbrowa Górnicza 2010; M. Kisiel, *Elementy sztuki regionalnej w pozaszkolnej edukacji muzycznej młodego pokolenia*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2004, nr 4; B. Gogol-Drożniakiewicz, *Działalność społeczno-wychowawcza nauczycieli wychowania muzycznego w pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej*, Wyd. WSP, Bydgoszcz 1993; W. A. Sacher, *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.

pozaszkolną aktywność adolescentów w wieku 14-18 lat zamieszkujących wybrane miasta Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.

Nowatorskość mojej pracy dostrzegam w zastosowaniu jakościowych badań pedagogicznych, w których „dialog jest podstawą wychowania i stanowi główny wyznacznik udanych wywiadów pedagogicznych”¹¹.

Podjęty problem badawczy opisałam więc zgodnie z punktu widzenia badanych respondentów poprzez przeprowadzone wywiady częściowo ustrukturyzowane oraz obserwację i analizę dokumentów.

Żywię nadzieję, że przygotowana przeze mnie dysertacja pozwoli nie tylko poznać pozaszkolną aktywność muzyczną adolescentów, ale również ożywi publiczną dyskusję na temat roli i znaczenia tychże zajęć w doświadczaniu muzyki w różnych, wybranych przez nastolatków formach aktywności muzycznej oraz w kontekście współczesnej, ponowoczesnej rzeczywistości, w której „jedyną stałą rzeczą jest zmiana, a jedyną pewną – niepewność”¹². Ponadto, znakiem współczesnych czasów (na co wskazuje literatura przedmiotu i mass media) są pojawiające się zjawiska patologiczne wśród młodzieży oraz uzależnienia behawioralne od Internetu i telefonii komórkowej.

Stąd podjęte badania empiryczne dotyczące pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, zostały podyktowane troską o stan współczesnej i przyszłej edukacji muzycznej, a także troską o kondycję estetyczną oraz społeczno-moralną młodego pokolenia.

¹¹ D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia-Metodyka-Ewaluacja*, Wyd. UMCS, Lublin 2010.

¹² znak.com.pl/ksiazka/plynne-pokolenie-bauman-zygmunt-leoncini-thomas-122129, [26.05.2021]; zob. Z. Bauman, T. Leoncini, *Płynne pokolenie*, tłum. Sz. Żuchowski, Wyd. Czarna Owca, Warszawa 2018.

2. Przedmiot i cel badań podjętych w pracy

Badania empiryczne zmierzały do wzbogacenia wiedzy na temat pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów. Było to spojrzenie jakościowe na wybraną grupę młodzieży aktywną muzycznie, które pozwoliło na poznanie subiektywnych doświadczeń i przeżyć badanych w kontekście współczesnej rzeczywistości.

Przedmiotem badań była pozaszkolna aktywność muzyczna adolescentów – osobiste narracje młodzieży i wynikające z nich refleksje związane z uczestnictwem we wspólnym, pozaszkolnym, aktywnym muzykowaniu.

Przygotowanie konceptualizacji jakościowych badań pedagogicznych wymagało określenia celu badania. *Cel* jest tym, do czego się dąży, co chce się osiągnąć, cel to przedmiot zamierzonych działań¹³. *Cel badań* formułuje się adekwatnie do funkcji jaką badania spełniają i tak np. może nim być diagnoza pedagogiczna badanego zjawiska, procesu, wpływu jakiegoś czynnika na inny (np. preferencji muzycznych, zdolności, osiągnięć muzycznych) lub diagnoza jakiegoś zjawiska i jego uwarunkowania¹⁴.

Celem badań podjętych w pracy było poznanie doświadczeń muzycznych adolescentów partycypujących w różnych formach pozaszkolnej aktywności muzycznej, w tym ukazanie powodów podejmowania przez młodzież pozaszkolnej działalności muzycznej, poznanie aspiracji ich uczestnictwa w tych zajęciach oraz płynących z tego korzyści muzycznych i pozamuzycznych, a także pokazanie wpływu uwarunkowań środowiskowych na pozaszkolną aktywność muzyczną adolescentów.

Za Januszem Gniteckim¹⁵ wyróżniłam następujące cele: poznawcze, teoretyczne i praktyczne.

Cele poznawcze objęły:

- poznanie zgromadzonych doświadczeń muzycznych adolescentów partycypujących w różnych formach pozaszkolnej aktywności muzycznej, a w tym ukazanie powodów podejmowania przez młodzież dodatkowej pozaszkolnej działalności muzycznej, poznanie aspiracji ich uczestnictwa w tych zajęciach oraz płynących z tego korzyści;

¹³ E. Sobol, *Słownik Wyrazów Obcych*, PWN, Warszawa 1996, s.159.

¹⁴ L. Kataryńczuk-Mania, M. Kołodziejki, M. Kisiel, *Orientacje w metodologii badań edukacyjno-muzycznych*, Wyd. Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2018, s.65.

¹⁵ J. Gnitecki, *Zarys metodologii badań w pedagogice empirycznej*, Wyd. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Zielona Góra 1993, s.128.

- ukazanie roli pozaszkolnych zajęć muzycznych w procesie inspirowania i stymulowania zainteresowań i uzdolnień muzycznych młodzieży poprzez kształcenie dyspozycji twórczych, emocjonalnych i społecznych;
- pokazanie oddziaływań uwarunkowań środowiskowych adolescentów (rodziny, rówieśników, mass mediów, nauczycieli muzyki) na uczestnictwo w pozaszkolnych zajęciach muzycznych.

Cele teoretyczne ukierunkowano na:

- usystematyzowanie pojęć i terminologii związanych z tematem pracy,
- opisanie pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów;
- pedagogiczne uzasadnienie pozaszkolnej edukacji muzycznej w kontekście określenia miejsca i znaczenia muzyki w życiu młodzieży na progu dorastania;
- krytyczną analizę literatury przedmiotu, a także przywołanie dotychczasowych wyników z dostępnych eksploracji i porównanie z wynikami badań.

Cele praktyczne dotyczyły:

- ożywienie dyskusji na temat doświadczania muzyki w pozaszkolnej edukacji muzycznej adolescentów – potrzeby i upodobania współczesnej młodzieży w jej amatorskiej aktywności w różnych formach muzykowania, start w życie z pasją do uczestnictwa w kulturze muzycznej;
- uzyskanie nowej wiedzy odnośnie współczesnej młodzieży w okresie dorastania; jej dążeń, pragnień, rozwijania twórczych możliwości, marzeń, zachowań i sposobu spędzania czasu wolnego;
- lepsze rozumienie procesu uczestnictwa młodzieży w pozaszkolnych zajęciach muzycznych, występujących ewentualnych ograniczeń w realizacji, prawno-administracyjnych i społecznych.

Dla wyjaśnienia dodam, iż pozaszkolna aktywność muzyczna adolescentów w przeprowadzonych badaniach traktowana jest jako różne formy kontaktu z muzyką – poprzez jej wykonywanie, tworzenie i słuchanie (*aktywność ekspresyjna i percepcyjna*), a także wszelkie pośrednie kontakty z muzyką określane mianem *aktywności intelektualnej* (samodzielne zdobywanie wiedzy o muzyce, kolekcjonerstwo związane z muzyką, lektura, dyskusje itp.)¹⁶.

¹⁶ E. Szubertowska, *Muzyczna aktywność własna a świadoma percepcja muzyki młodzieży szkół średnich*, Wyd. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002, s.11.

3. Problemy badawcze i hipotezy

Problem badawczy stanowi uszczegółowienie celu badań oraz umożliwia dokładne poznanie tego, co rzeczywiście zamierza się zbadać. Można rzec, że jest to punkt wyjścia każdego procesu badawczego i staje się zadaniem dla badacza wtedy, gdy ten uświadomi sobie konieczność przeprowadzenia badań empirycznych¹⁷.

Problem badawczy to pytanie na które odpowiedź uzyskiwana jest na drodze badań naukowych¹⁸. Aby zrealizować wyżej określony cel naukowy dysertacji, istniała potrzeba sformułowania głównego problemu badawczego pracy i problemów szczegółowych.

Problem badawczy w swojej dysertacji sformułowałam w postaci pytania: *Jaka jest i czym charakteryzuje się pozaszkolna aktywność muzyczna adolescentów w ponowoczesnej rzeczywistości Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii?*

Na tak sformułowany problem badawczy, uzyskanie odpowiedzi wymagało określenia pytań szczegółowych:

1. W jakich formach pozaszkolnych zajęć muzycznych uczestniczą badani adolescenti oraz jakie umiejętności nabywają i doskonalą na wybranych przez siebie zajęciach?
2. Jakie czynniki wewnętrzne wpłynęły na decyzję badanych o podjęciu pozaszkolnej edukacji muzycznej?
3. Czy, a jeśli tak, to jakie czynniki zewnętrzne rzutują na podjęcie decyzji badanych o udziale w pozaszkolnych zajęciach muzycznych oraz jakie były powody, inspiracje do podjęcia wybranej aktywności muzycznej?
4. Jakie formy pozaszkolnych zajęć muzycznych instytucjonalne i nieinstytucjonalne były dostępne w środowisku lokalnym oraz co spowodowało ich wybór przez badanych adolescentów?
5. Jakie były zainteresowania i preferencje muzyczne uczestników wywiadów?
6. Jakie były doświadczenia badanych adolescentów związane z udziałem w pozaszkolnych zajęciach muzycznych?
7. Czy i jakie trudności napotkali uczestnicy wywiadów na swojej drodze podczas udziału w pozaszkolnych zajęciach muzycznych?

¹⁷ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s.23.

¹⁸ S. Palka, *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006, s.12.

8. Czy i jakie wartości odnajdują badani w uczestnictwie w wybranych przez siebie zajęciach muzycznych?
9. Co najbardziej satysfakcjonuje badanych adolescentów w podjętych zajęciach muzycznych?
10. W jaki sposób uczestnicy wywiadów wykorzystują w swoim środowisku lokalnym, szkolnym, umiejętności zdobyte podczas pozaszkolnych zajęć muzycznych?
11. Czy i jak przynależność uczestników wywiadów do grup muzycznych kształtuje ich tożsamość?
12. Jakie korzyści (społeczne – zdobycia przyjaźni, osobiste – zdobycia nowych umiejętności, zagospodarowania wolnego czasu, aby występować, radości, eskapizmu i inne) przynosi badanym uczestnictwo w pozaszkolnych zajęciach muzycznych?
13. Czy i jak uczestnicy badani wiążą swoje plany zawodowe z wybraną przez siebie formą aktywności muzycznej?
14. Jak uczestnicy wywiadów oceniają relacje ze swoim instruktorem/liderem wybranych zajęć muzycznych?

Przedmiotowa dysertacja w swoim opisie nawiązuje do badań diagnostycznych, które ukazują pozaszkolną aktywność muzyczną adolescentów.

Należy zaznaczyć, że pytania szczegółowe sformułowane do problemu badawczego są pytaniami diagnostycznymi a nie weryfikacyjnymi, a jedynie te ostatnie wymagają postawienia i sprawdzenia hipotez badawczych. W tej logice rozumowania – nie postawiłam hipotez. Zdaniem Danuty Urbaniak-Zajac, w badaniach jakościowych nie formułuje się hipotez, bo ograniczają pole badawcze. Jeśli więc badania mają służyć rozpoznaniu nieznanych opinii, to formułowanie hipotez nie jest uzasadnione ponieważ brakuje racjonalnych przesłanek. Jeśli celem takich badań jest wyłącznie opis istniejącej sytuacji, to jego zakres wynika z treści pytania. Ponadto hipoteza powinna być sprawdzona a sama teoria nie jest sprawdzona, jest tylko źródłem założeń, które tkwią u podstaw przyjmowanych kwestii¹⁹. Stąd też, w przygotowanym projekcie badawczym do sformułowanych pytań o charakterze diagnostycznym nie postawiłam hipotez badawczych.

¹⁹ D. Urbaniak-Zajac, *O stosowaniu hipotez w badaniach pedagogicznych*, artykuł zamieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum, *Teraźniejszość_Człowiek_Edukacja_kwartalnik_mysli_spooleczno_pedagogicznej_r2009_t_n1(45)*, s.1/27, [5.01.2020].

4. Charakterystyka wybranej orientacji metodologicznej i opis badania

W prowadzonych badaniach empirycznych dotyczących pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów zastosowałam podejście jakościowe. Badania umiejscawiają się w paradygmacie interpretatywnym, a wyniki opisowe badań przyjęły postać narracji opartej na kategoriach pojęciowych właściwych badanym. W rzeczowej orientacji najistotniejszą rolę pełni pytanie badawcze a „teoria pojawia się na każdym etapie i w każdej fazie badań”²⁰. W badaniach zorientowanych jakościowo w paradygmacie interpretatywnym – jak podaje Mirosława Nowak-Dziemianowicz, najważniejszym zadaniem badacza jest dotarcie do subiektywnych znaczeń, jakie swoim doświadczeniom nadają uczestnicy badań oraz przeniknięcie tego już zinterpretowanego świata²¹.

Ponieważ przedmiotem dysertacji było zbadanie pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, a więc doświadczeń związanych z tym uczestnictwem i wynikających korzyści, dlatego też zasadne było zastosowanie podejścia jakościowego i spojrzenie z punktu widzenia megaparadygmatu pedagogiki zorientowanej humanistycznie. Jest ona osadzona na gruncie fenomenologii, ukazuje perspektywę hermeneutyczno-fenomenologicznego dochodzenia do zjawisk edukacyjnych przez doświadczenie i postawę do krytycznej refleksji oraz ich opisanie. Wyniki tak zrealizowanych badań nie dają się ujmować matematycznie w postaci liczb i wykresów. Są one opisowe i przyjmują postać narracji czy eseju²².

W opinii Michaela Q. Pattona – metody jakościowe są przede wszystkim metodami badawczymi czyli sposobami dowiadywania się, co ludzie robią, wiedzą, myślą i czują poprzez obserwowanie, prowadzenie wywiadów i analizowanie dokumentów²³. Dlatego też technikami badawczymi, które zastosowano w badaniach były: wywiad częściowo ustrukturyzowany, obserwacja uczestnicząca, analiza dokumentów. Przygotowane wzory narzędzi badawczych są zamieszczone w aneksie pracy doktorskiej.

²⁰ M. Nowak-Dziemianowicz, *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2016, s.15-16.

²¹ Ibidem, s. 74.

²² M. Malewski, *Metody ilościowe i jakościowe w badaniach nad edukacją. Spór o metodologiczną komplementarność*, „Kultura i Edukacja” 1997, nr 1-2, s.19.

²³ D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne...*, op. cit., s.59.

Wywiad częściowo ustrukturyzowany – to rozmowa w której badacz przerywa narrację badanego, zadając mu szczegółowe pytania (są to pytania pogłębiające eksploracje tematu odnoszące się do usłyszanych wcześniej odpowiedzi)²⁴.

Przeprowadzone wywiady umożliwiły badanym adolescentom w sposób obszerny ukazanie ich doświadczeń muzycznych, przeżyć, uczuć i sposobów działania w różnych formach aktywności muzycznej z ich własnej perspektywy oraz ich własnymi słowami.

Wywiady przeprowadziłam i odnotowałam w kontakcie bezpośrednim i zdalnym (z uwagi na Pandemię SARS-COV2) na podstawie uprzednio przygotowanych dyspozycji do wywiadu z adolescentami. W przypadku wywiadów przeprowadzonych zdalnie (telefonicznie) chociaż nie zawsze możliwy był kontakt wzrokowy, to jednak ten fakt nie wpłynął na jakość uzyskanego materiału badawczego, bo zgodnie z metodologią jakościowych badań pedagogicznych „od badacza wymaga się przede wszystkim pogłębionego słuchania i empatycznego wyrażania uczuć, ponieważ dobre słuchanie może stymulować dobre mówienie”²⁵.

Analiza dokumentów w jakościowych badaniach pedagogicznych polega na zainteresowaniu badacza „tekstami” rozumianymi jako dokumenty drukowane, słowne, ale również fotografie i strony internetowe²⁶. Analizując dokumenty (jako działania pomocnicze) takie jak materiały audio-wideo, fotografie, teksty na stronach internetowych dotyczące pozaszkolnej edukacji muzycznej zmierzałam do możliwie kompleksowego, trafnego przedstawienie przedmiotowych badań empirycznych w określonym kontekście. Włączenie techniki analizy dokumentów w proces tworzenia i zbierania danych pozwoliło mi na większy wgląd w grupę społeczną jaką stanowią adolescenti uczestniczący w pozaszkolnych zajęciach muzycznych.

Obserwacja jakościowa jest zawsze naturalistyczna i polega na uczestnictwie badacza w autentycznych sytuacjach z codziennego życia badanych²⁷. Taką obserwację określa się mianem etnograficznej, uczestniczącej, w ramach której obserwowałam doświadczanie muzyki przez adolescentów (dom kultury, schola parafialna), uwzględniając formę obserwowanej aktywności muzycznej, wiedzę i umiejętności, ciekawość, zaangażowanie, wyrażane emocje, a także zaangażowanie instruktora muzyki w proces dydaktyczno-wychowawczy (Karta obserwacji jako załącznik do dysertacji).

²⁴ K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2011, s.134.

²⁵ D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne...*, op. cit., 210.

²⁶ Ibidem, s.217.

²⁷ Ibidem, s.200-201.

Próba badawcza została dobrana w sposób celowy – nielosowy dobór próby respondentów do badań polegający na subiektywnym ich doborze przez badacza. Głównym kryterium doboru był wiek dorastania, uczestnictwo w wybranych przez adolescentów pozaszkolnych formach aktywności muzycznej a także chęć udziału w wywiadach. Zaplanowano przeprowadzenie pięćdziesiąt wywiadów z adolescentami, w rezultacie wzięło w nich udział trzydziestu trzech nastolatków w wieku od 14-18 lat (19 dziewcząt i 14 chłopców) z wybranych miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (Ruda Śląska, Tychy, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza. Część młodzieży nie wzięła udziału ze względu na czasochłonność, niechęć do dłuższych rozmów, wielokrotnych spotkań, a także niesprzyjający okres Pandemii SARS-COV2.

Badania przeprowadziłam w latach 2019-2020 i ukierunkowane były na adolescentów uczęszczających na pozaszkolne zajęcia muzyczne do placówek kulturalno-oświatowych (domy kultury, młodzieżowe domy kultury, ogniska pracy pozaszkolnej, miejskie kluby). a także instytucje wyznaniowe (schole parafialne) oraz prywatne zajęcia indywidualne (nauka śpiewu, gry na instrumencie muzycznym).

W przedmiotowych badaniach (w trybie zdalnym) uczestniczyło dwóch instruktorów pozaszkolnych zajęć muzycznych oraz dwie dyrektorki z placówek wychowania pozaszkolnego – instytucji kulturalnych.

Zgromadzony materiał empiryczny poddałam analizie jakościowej, która polegała na transkrypcji wywiadów z zachowaniem np. ekspresji emocji istotnych z perspektywy wywiadu. Następnie przystąpiłam do bliższej analizy znaczeń spisywanych wypowiedzi adolescentów uwzględniając interpretację znaczenia czyli dogłębną krytyczną interpretację tekstu. W przedmiotowej dysertacji – fragmenty indywidualnych narracji młodzieży włączone zostały w ugruntowane teoretycznie refleksje na temat osobistych doświadczeń artystycznych adolescentów partycypujących w różnych formach pozaszkolnej aktywności muzycznej (zajęcia wokalne, instrumentalne, taneczne). Do analizy wywiadów posłużyłam się *formą refleksji teoretycznej* zwanej również *interpretacją teoretyczną*. Wspomniana refleksja teoretyczna – inne określenia: *analiza wywiadów jako teoretyczna lub teoretycznie ugruntowana lektura wywiadów*, jest podejściem do analizy wywiadów, która nie wymaga „uciekania się do szczególnych narzędzi analitycznych, a w zamian badacz powinien posiadać wiedzę teoretyczną na temat badanego zjawiska”²⁸.

²⁸ S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów. Niezbędnik badacza*, tłum. A. Dziuban, Wyd. PWN, Warszawa 2012, s.188-189.

Przedmiotowa dysertacja jest opisem będącym ugruntowaną teoretycznie refleksją na temat pozaszkolnej aktywności muzycznej młodzieży. Wyniki analizy badawczej i końcowe wnioski powiązane zostały z pytaniami badawczymi oraz z wątkami, które pojawiły się w trakcie przeglądu literatury przedmiotu. Zgodnie z przyjętą metodologią prowadzenia badań jakościowych oraz zgodnie ze wskazówkami Michaela Angrosino odnoszącymi się do pisemnego prezentowania danych jakościowych, niekiedy uwalniałam się od ścisłych reguł stricte naukowego pisarstwa przejmując „w większym lub mniejszym stopniu formy literackie i inne artystyczne środki wyrazu w celu uzyskania bardziej ekspresyjnej reprezentacji żywych doświadczeń osób badanych”²⁹.

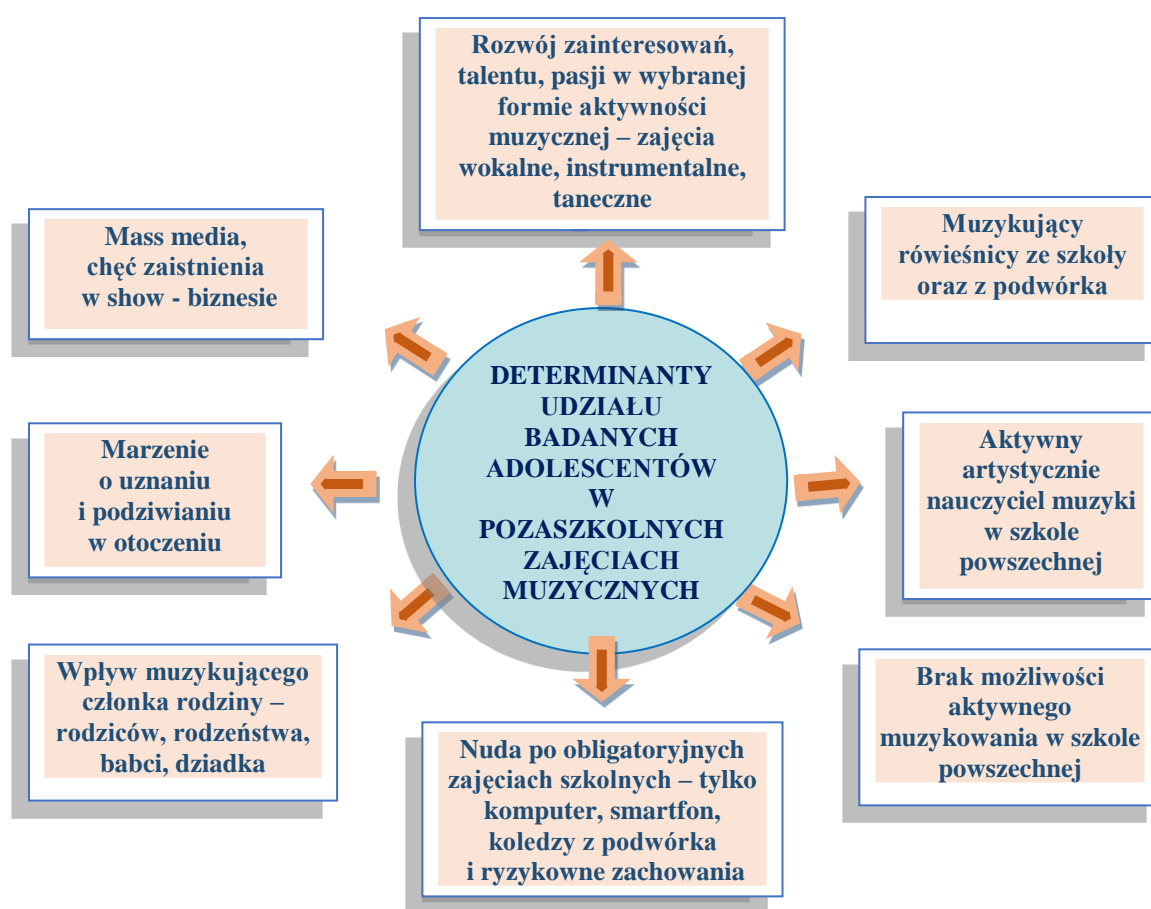
Przygotowana praca przyjęła charakter teoretyczno-empiryczny i odwołuje się do dorobku pedagogiki, psychologii i socjologii. Dzięki wykorzystaniu jakościowego podejścia do badanych adolescentów miałam możliwość zarejestrowania ich subiektywnych, indywidualnych doświadczeń, przeżyć, potrzeb oraz korzyści muzycznych i pozamuzycznych wynikających z aktywnego uczestnictwa w pozaszkolnych zajęciach muzycznych. Eksploracje badawcze pozwoliły poznać szczególną rolę zajęć pozaszkolnych nie tylko w rozwijaniu muzykalności czy artystycznych zainteresowań ale także w wychowaniu kulturalnym i społecznym, które to wychowanie (jak dowiodły badania) jest impulsem do dalszego, samodzielnego poszukiwania kontaktów pogłębiających zarówno kulturę osobistą (swoisty *savoir vivre*), jak i zachowania, zainteresowania i osobowość młodych ludzi.

²⁹ M. Angrosino, *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, tłum. M. Brzozowska-Brywczyńska, Wyd. PWN, Warszawa 2010, s.146.

5. Pozaszkolna aktywność muzyczna badanych adolescentów – syntetyczna prezentacja wyników badań własnych

Na drodze jakościowych badań pedagogicznych podjęłam próbę odpowiedzi na główny problem badawczy: *Jaka jest i czym charakteryzuje się pozaszkolna aktywność muzyczna adolescentów w ponowoczesnej rzeczywistości Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii?*

Poniższy schemat prezentuje czynniki determinujące udział adolescentów w pozaszkolnych zajęciach muzycznych (schemat nr 1).

Schemat 1. Czynniki determinujące udział adolescentów w pozaszkolnych zajęciach muzycznych

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

Analizując zaprezentowane na powyższym schemacie informacje, badania wskazują na chęć rozwoju zainteresowań muzycznych adolescentów w wybranej formie aktywności muzycznej z uwagi na brak możliwości aktywnego muzykowania w szkole powszechnej. Czynnikiem determinującym udział w pozaszkolnych zajęciach muzycznych byli członkowie rodzin, rówieśnicy ze szkoły oraz z podwórka, a także

wpływ mass mediów i marzenia adolescentów o zaistnieniu w show-biznesie. Do udziału w zajęciach pozaszkolnych zachęciła ich również nuda po obligatoryjnych zajęciach szkolnych i rutynowy sposób spędzania czasu wolnego (komputer, smartfon).

Tabela 1. Korzyści muzyczne i pozamuzyczne wynikające z uczestnictwa badanych adolescentów w pozaszkolnych zajęciach wokalnych

<i>Aktywność wokalna</i>	<i>Korzyści</i>			
<i>N=9</i>	<i>Muzyczne</i>		<i>Pozamuzyczne</i>	
<i>Imię</i>	<i>Wspólne dla wszystkich uczestników zajęć wokalnych</i>	<i>Dodatkowe - indywidualne</i>	<i>Wspólne dla wszystkich uczestników zajęć wokalnych</i>	<i>Dodatkowe - indywidualne</i>
Agnieszka	- Umiejętności wokalne - prawidłowa emisja głosu (rozszerzenie skali głosu, prawidłowy oddech i uzyskanie właściwego rezonansu dla dźwięków, prawidłowa dykcja, intonacja, właściwa postawa śpiewacza).	- Fascynacja pieśniami ludowymi. - Marzenia o śpiewie w Zespole Pieśni i Tańca „Śląsk”.	- Kulturalne i bezpieczne zagospodarowanie czasu wolnego, zapobieżenie nudzie, radość, rozrywka. - Eliminacja negatywnych emocji.	-
Anna		- Marzenie o prowadzeniu w przyszłości scholi dziecięco-młodzieżowej.		- Występy w DPS i rozwój empatii do ludzi starszych.
Aneta	- Poznanie i nauka repertuaru wokalnego (piosenki, pieśni). - Poznanie muzycznej stylistyki i estetyki. - Uwrażliwienie na emocje zawarte w utworach kompozytorów. - Nauka solfeżu i uwrażliwienie na barwę dźwięków.	-	- Satisfakcja z poznania nowych rówieśników i więzi koleżeńskie. - Umiejętność pracy w zespole. - Wiara w swoje możliwości i optymizm w dążeniu do celu poprzez samorealizację, kształtowanie własnego „ja”.	-
Emilia		-Poznanie i nauka hitów muzyki rozrywkowej lat 70. I 80., - Chęć wystąpienia w programie „Szansa na sukces”. - Dalsza edukacja formalna w szkole muzycznej II stopnia i na Wydz. Jazzu i Muzyki Rozrywkowej.		-
Małgosia	- Przygotowanie do występów publicznych i obycia scenicznego podczas konkursów, festiwali, imprez kulturalnych. -Przeżycia estetyczne.	-	- Uwrażliwienie na piękno i wartości o charakterze ogólnoludzkim. - Wyjazdy na występy i powiększenie kręgu znajomych.	-
Natalia		-		- Tolerancja dla odmiennych religii i kultur oraz przyjaźń z koleżankami z kościoła prawosławnego i protestanckiego poprzez wspólne występy.
Marta	-Nauczycielka wokalistka wzorem do naśladowania pod względem kompetencji wykonawczych i nauczania śpiewu adolescentów.	- Fascynacja włoską techniką bel canto i dalsza formalna edukacja muzyczna, marzenia o występach w Carnegie Hall.	- Tolerancja dla odmiennych poglądów i kultur. - Poprawa nastroju, poczucie pewności siebie i przypływ pozytywnej energii.	-
Sandra		- Rozmówienie w repertuarze śpiewu klasycznego. - Wystąpienie potrzeb wyższych		-

		i uczestniczenie wraz z mamą w spektaklach operowych i operetkowych.		
Weronika		-		-

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

Analiza wyników badań własnych pozwala wnioskować, iż trudno dokonać arbitralnych ocen dotyczących poszczególnych form aktywności muzycznych wybranych przez adolescentów (zajęcia wokalne, instrumentalne, taneczne, percepcja muzyki czy też formy pośredniego kontaktu z muzyką), ponieważ zarówno treści aktywności jak i jej formy nie są istotne. Wszystko bowiem zależy od indywidualnych upodobań bądź subiektywnych systemów wartości uczestników zajęć, czy też od określonego sposobu spędzania czasu wolnego przez adolescentów.

O tym jak bezcenne są pozaszkolne doświadczenia muzyczne adolescentów oraz siła oddziaływania preferowanych przez nich rozmaitych form aktywności muzycznej – świadczą korzyści muzyczne i pozamuzyczne wynikające z uczestnictwa w tychże zajęciach, które w oparciu o wyniki badań empirycznych, zebrałam w pięciu poniższych tabelach (tabele nr 1, 2, 3, 4 i 5).

Tabela 2. Korzyści muzyczne i pozamuzyczne wynikające z uczestnictwa badanych adolescentów w pozaszkolnych zajęciach instrumentalnych

<i>Aktywność instrumentalna</i>	<i>Korzyści</i>			
<i>N=13</i>	<i>Muzyczne</i>		<i>Pozamuzyczne</i>	
<i>Imię</i>	<i>Wspólne dla wszystkich uczestników zajęć instrumentalnych</i>	<i>Dodatkowe - indywidualne</i>	<i>Wspólne dla wszystkich uczestników zajęć instrumentalnych</i>	<i>Dodatkowe - indywidualne</i>
Amelia	- Umiejętność gry na wybranym instrumencie muzycznym (opanowanie umiejętności techniczno-wykonawczych w integracji z wiedzą teoretyczną, rozwój pamięci muzycznej i zapamiętanie zapisu nutowego, kształcenie zdolności do wyobrażeń słuchowych podczas pracy z utworami muzycznymi).	-	- Zagospodarowanie czasu wolnego, dobrowolna i bezstresowa nauka dostosowana do możliwości intelektualnych adolescenta. - Umiejętność pracy w grupie w przypadku zespołu muzycznego.	-Mniej problemów z pamięcią, lepsze skupienie na lekcjach i w szkole i podczas odrabiania pracy domowej, olbrzymie emocje podczas występu z koleżankami w Domu Dziecka.
Dawid		-	- Umiejętność twórczego myślenia i działania.	-
Dominik	- Poznanie repertuaru muzycznego różnych kompozytorów oraz umiejętność ich odtwarzania na instrumentach muzycznych.	- Rozmiłowanie w muzyce sakralnej podczas gry na organach i w klasykach muzyki organowej.	- Zwiększone poczucie własnej wartości, uznanie w otoczeniu, pokazanie własnego „ego” w środowisku społecznym.	- Podczas gry na organach w kościele „doświadcza Boga i piękna”.
Gabriel		-		-

Kamil	<p>- Publiczne uaktywnienie estetyczne oraz wymiana doświadczeń muzycznych poprzez uczestnictwo adolescentów w popisach, konkursach, koncertach, imprezach kulturalnych.</p> <p>- Nauczyciel/ instrumentalista mistrzem i wzorem w stymulacji adolescentów do kreatywnej pracy własnej oraz prób improwizacji instrumentalnej.</p> <p>- Przygotowanie do udziału w koncertach na żywo oraz aktywnego i świadomego uczestnictwa w kulturze.</p> <p>- Rozwój pamięci muzycznej i myślenia muzycznego podczas pracy z nowym utworem muzycznym.</p> <p>- Próby tworzenia muzyki, komponowania, improwizacji muzycznej.</p>	-	<p>- Umiejętność kontrolowania negatywnych emocji.</p> <p>- Radość i rozrywka z muzykowania w gronie rówieśników, poprawa zdrowia psychicznego, „muzyka łagodzi obyczaje”.</p> <p>- Kreatywność, cierpliwość, odpowiedzialność, zdyscyplinowanie, samokształcenie, pewność siebie.</p> <p>- Poprawa pamięci, uwagi, spostrzegawczości.</p> <p>- Przyjemnie spędzony czas na występach artystycznych, podczas wyjazdów, integracja społeczna, pozbycie się zahamowań w komunikacji międzyludzkiej, poznanie nowych kolegów, poznanie zasad „savoir vivre”.</p>	-
Krzysztof		-		-
Kuba		-		-
Marcin		-		-
Marek		- Marzenia o grze w orkiestrze dętej lub kapeli ludowej, bywalec filharmonii.		-
Michał		- Marzenia o grze na weselach, podobnie jak jego dziadek tzw. skrzypek weselny.		- Zajęcia w domu kultury radością i ucieczką od „wyścigu szczurów” i nerwowej atmosfery w szkole muzycznej.
Paweł		-Chce zaistnieć w show biznesie i wierzy, że uda mu się zaistnieć na rynku muzycznym.		-
Tomek		-Występy w szkole na wszystkich uroczystościach, oraz gra na uroczystościach rodzinnych i koleżeńskich.		- Ożywiony umysł, „bogatszy wewnątrznie” przez uzewnętrznione emocje.
Piotr	-	-		

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

Tabela 3. Korzyści muzyczne i pozamuzyczne wynikające z uczestnictwa badanych adolescentów w pozaszkolnych zajęciach tanecznych

<i>Aktywność taneczna</i>	<i>Korzyści</i>			
	<i>N=8</i>	<i>Muzyczne</i>		<i>Pozamuzyczne</i>
<i>Imię</i>	<i>Wspólne dla wszystkich uczestników zajęć tanecznych</i>		<i>Dodatkowe - indywidualne</i>	
	<i>Wspólne dla wszystkich uczestników zajęć tanecznych</i>		<i>Dodatkowe - indywidualne</i>	
Adam	<p>- Rozwój zainteresowań tańcem jako estetyczną dziedziną sztuki (przyswojenie wiedzy o tańcu, umiejętności taneczne, ogólne roztańczenie i umuzykalnienie).</p> <p>- Poznanie repertuaru tanecznego</p>		<p>- Dalsza edukacja taneczna, poszukiwanie studenckiego Zespołu Folklorystycznego Pieśni i Tańca.</p>	
	<p>- Ciekawe i twórcze spędzanie czasu wolnego wśród uczestników o podobnych zainteresowaniach.</p> <p>- Poprawa kondycji</p>		-	

Julia	<p>i rozwijanie wiedzy o polskiej i światowej kulturze tanecznej.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poznanie kroków tanecznych i układów choreograficznych do wybranych utworów muzycznych oraz rozwój orientacji scenicznej. - Rozwijanie poczucia rytmu jako elementu pobudzającego do tańca oraz umiejętność łączenia poszczególnych ruchów tanecznych (poznanie metrum, tempa, dynamiki w tańcu). - Kształcenie estetyki ruchów tanecznych. - Wzajemne inspiracje muzyczne w grupie tanecznej jako próba improwizacji tanecznej (próba samodzielnego tworzenia ruchów tanecznych do muzyki pod kierunkiem opiekuna zajęć muzycznych). 	<ul style="list-style-type: none"> - Poznanie tańców standardowych: walca angielskiego, tanga, fokstrola i latyno-amerykańskich: rumbę, sambę, cha-cha, oraz wykorzystanie w życiu osobistym. - „Lepiej słyszę muzykę, odczuwam jej piękno niż wtedy kiedy nie tańczyłam”. 	<p>fizycznej i ogólnej sprawności ruchowej, manualnej, piękna, gibka sylwetka, harmonia ruchów.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poprawa komunikacji interpersonalnej, umiejętność współpracy w zespole, zdyscyplinowanie, zgranie w grupie, współodpowiedzialność za całość występu. - Zdolności koncentracji, zapamiętywania, spostrzegania, aktywizacja uwagi, refleks. - Usprawnienie dyspozycji umysłowych/dominanta aktywności tanecznej na nadpobudliwość psychoruchową. - Kreatywność, wyzwalamie postawy twórczej i chęć ciągłego doskonalenia się (niekoniecznie tanecznego). 	<ul style="list-style-type: none"> - „Jako dziecko byłam typem samotnika, teraz wyróżniam się z tłumu, czuję się ważna, uznana”. - „Zrobiłam prawdziwą furorę w szkole, gdy występuję w parze z kolegą na szkolnych imprezach w pięknych strojach, makijażu i tanecznej fryzurze, jestem podziwiana” - Odejście od nałogów i poprawa z przedmiotów w szkole w tym z języka angielskiego, - Poprzez wyjazdy i wycieczki „stałam się bardziej światowa, nie zapyziała”, - Poprawa relacji osobowych z matką.
Klaudia	<ul style="list-style-type: none"> -Wykorzystanie zdobytych wiadomości i umiejętności tanecznych podczas konkursów, festiwalu, turniejów tanecznych, imprez kulturalnych, oraz wyzwalamie emocji tanecznych podczas występów pod wpływem muzyki. -Otwarcie kulturowe i wymiana doświadczeń z nowopoznanymi członkami zespołów/grup tanecznych pod kątem poszukiwań twórczych i wypracowania własnego wyrazu artystycznego. 	-	<ul style="list-style-type: none"> - Radość i optymizm w działaniu. - Poczucie własnej wartości i piękna. - Rozrywka i relaks. 	-
Laura	<ul style="list-style-type: none"> -Instruktor tańca/choreograf mistrzem umiejętności tanecznych dla uczestników zespołów oraz inspiratorem układów tanecznych dla młodzieży. 	-	-	-
Magda	-	-	-	- Odejście od komputerowego uzależnienia, Internetu.
Natasza	-	-	-	-
Patrycja	-	-	-	-
Paulina	-	-	-	-

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

Tabela 4. Korzyści muzyczne i pozamuzyczne wynikające z percepcji muzyki i jej roli w umuzykalnieniu i rozwijaniu wrażliwości estetycznej badanych adolescentów

Aktywność percepcja muzyki	Korzyści	
N=2	Muzyczne	Pozamuzyczne
Karolina melomanka	<ul style="list-style-type: none"> - Permanentne poznawanie i słuchanie różnych gatunków muzycznych „oczywiście z przewagą klasyki i ambitnych gatunków muzycznych”. - Uczestniczenie w koncertach „na żywo” w sali Kameralnej NOSPR-u w Katowicach oraz w koncertach „Sosnowieckie Dni Muzyki Znanej i Nieznanej”: Emocjonalny stosunek do słuchania muzyki klasycznej. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kulturalne zagospodarowanie czasu wolnego. - Relaks, rozrywka, odprężenie, zregenerowanie sił. - Realizacja potrzeby i pasji słuchania wartościowej muzyki i bycia wśród ludzi o podobnych zainteresowaniach:

	<ul style="list-style-type: none"> - Udział w spektaklach operetkowych i musicalowych (w towarzystwie mamy) oraz wpływ tego udziału na percepcje: „to radosna muzyka, bajeczne dekoracje”. - Ogólne umuzykalnienie i chęć rozwijania dalszej wrażliwości estetycznej łącznie z potrzebą uczestniczenia „na żywo” w „Koncercie Wiedeńskich Symfoniczków”. 	<p>„ciągle obracam się w rodzinie melomanów i kocham to co robię”.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Większe więzi z mamą.
Łukasz didżej	<ul style="list-style-type: none"> - Rozwój zainteresowań muzycznych, percepcja muzyki i jej odtwarzanie podczas „didżejowania”. - Różnorodność słuchanej muzyki (techno, pop, muzyka klasyczna, głównie elektroniczna). - Poznanie różnorodnego repertuaru muzycznego i wybór utworów w kontekście użytkowania ich podczas wypełniania roli didżeja. - Oprawa muzyczna różnych imprez kulturalnych (dyskoteki, puby, wesela). - Didżej jako koneser sztuki muzycznej, pasjonat muzyki tak o sobie mówi: „dobra muzyka wychodzi z rąk ludzi dla których jest ona pasją i miłością”. 	<ul style="list-style-type: none"> - Radość i satysfakcja z ciekawie zagospodarowanego czasu wolnego. - Dostrzeżenie przez adolescenta uśmiechu, radości, humoru, dobrej zabawy wśród uczestników imprez kulturalnych, którymi adolescent muzycznie kieruje oraz które artystycznie nadzoruje, sprowadza się do jego stwierdzenia „to jest najlepsze co mogę zobaczyć, odczuć osobiście, przeżyć i cieszyć się razem z nimi”. - Rozwój komunikacji interpersonalnej i poznanie nowych ludzi. - Współpraca z innymi didżejami i konkluzja adolescenta: „to świetne doświadczenie muzyczne i techniczne”. - Kreatywność, przedsiębiorczość, umiejętność dążenia do celu a być może uczynienia z zajęć hobbystycznych sposobu na życie: „jak się uda w przyszłości przerobić to w zawód, to będzie bardzo fajnie”.

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

Tabela 5. Korzyści muzyczne i pozamuzyczne wybranej badanej jednostki (adolescentki) wynikające z aktywności intelektualnej jako formy pośredniego kontaktu z muzyką

<i>Aktywność intelektualna</i>	<i>Korzyści</i>	
	<i>Muzyczne</i>	<i>Pozamuzyczne</i>
<i>N=1</i>		
Justyna pośredni kontakt z muzyką	<ul style="list-style-type: none"> - Kolekcjonowanie i czytanie książek związanych z muzyką, życiem i twórczością kompozytorów. - Zbieranie płyt z nagranych utworami kompozytorów, których biografie adolescentka uprzednio poznała, twierdząc, iż w ten sposób „ten świat dźwięków bardziej teraz na mnie oddziałuje”. - Wzbogacanie domowej płytkoteki o największe „rarity” fonograficzne np. płyta „Czułe strony” z okazji 210 rocznicy F. Chopina, (do muzyki Chopina śpiewa Natalia Kukulska). - Kolekcjonowanie pamiątek związanych z muzyką (np. plakaty zapowiadające koncerty). - Udział w Olimpiadzie Muzycznej to dla adolescentki: „hobby, uczta intelektualna, poszerzenie wiedzy”. 	<ul style="list-style-type: none"> - Radość z uzupełnianej kolekcji. - Korelacja międzyprzedmiotowa (wykorzystanie wiedzy muzycznej na języku polskim). - Odpoczynek i rozrywka w czasie wolnym od zajęć szkolnych i stwierdzenie adolescentki: „sprawia mi to przyjemność, odpoczywam, staję się mniej nerwowa, opanowana, bardziej śmiała, nie zakompleksiona, mogę się pochwalić swoimi kolekcjami przed koleżankami”. - Cierpliwość w dążeniu do celu i realizacji marzeń.

	<p>- Biografie kompozytorów impulsem do przerwanej niegdyś nauki gry na flecie poprzecznym: „powoli zaczynam rozumieć jak ciężka była droga tych artystów do sukcesów, w życiu nic nie przychodzi łatwo”.</p>	
--	---	--

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

Odwołując się do analizy treści zawartych w powyższych tabelach, można stwierdzić, iż wymienione korzyści muzyczne i pozamuzyczne uczestników pozaszkolnych zajęć muzycznych są dowodem, że muzyka jako dziedzina sztuki stała się epicentrum ich myśli, dążeń i wszelkich działań – epicentrum, w którym zarówno z przyjemnością zdobywają wiedzę i umiejętności w dobrowolnie wybranych formach ekspresyjnych (śpiew, gra na instrumentach, taniec), jak również rozwijają się twórczo poprzez percepcję muzyki bądź przez aktywność intelektualną jako formę pośredniego kontaktu z muzyką. Młodzi ludzie doświadczają satysfakcji, radości, zadowolenia i spełniania się w dobrowolnie wybranych formach aktywności muzycznej, wzmacniając przy tym swoją wewnętrzną motywację. W kształceniu wokalnym, instrumentalnym, tanecznym, podkreślają potrzebę rozwijania swoich zainteresowań i umiejętności wykonawczych w rzetelnej współpracy z nauczycielem/instruktorom muzyki, mistrzem zawodowym i osobowym, który własne metody pracy pedagogicznej dostosowuje do oczekiwań i możliwości intelektualnej adolescentów. W opinii nastolatków instruktor muzyki potrafi zachęcić do nauki, mobilizuje do systematyczności, pobudza do improwizacji, wdrażając do postawy twórczej, kreatywnej, do zwiększenia efektywności edukacji i samokształcenia niezbędnego w dzisiejszej ponowoczesnej rzeczywistości. W świetle badań, atutem pozaszkolnych zajęć muzycznych jest realizacja postulatu wychowania przez muzykę, wychowania estetycznego, które angażuje adolescentów we własne przeżycia, w odczuwanie piękna jako doświadczenia estetycznego – stanu szczególnego wyzwolenia i uwrażliwienia umysłu. Z analizy zebranych danych wynika, że pozaszkolne zajęcia muzyczne są nie tylko obszarem rozwoju talentów, zainteresowań i umiejętności sensu stricto muzycznych adolescentów, ale są również obszarem życia społecznego, edukacją perspektywiczną pobudzającą młodych do kreatywności i innowacyjności, logicznego myślenia – edukacją rozwijającą umiejętności współpracy w grupie, skutecznego radzenia sobie z trudnościami, poczucia własnej wartości, pewności siebie, dążenia do celu i budowania własnej tożsamości. Z badań wynika również, że pozaszkolne zajęcia muzyczne, uczyniły każdego uczestnika zajęć bogatszym o lata doświadczeń

i przeżyć, pozostawiając w każdym z nich z osobna jakiś pozytywny ślad przejawiający się w indywidualnym sposobie myślenia, postępowania i odczuwania. Warto również pamiętać, że czas wypełniony twórczymi zajęciami pozaszkolnymi ma również fundamentalne znaczenie dla bezpiecznego i prawidłowego rozwoju młodego pokolenia, zwłaszcza w okresie adolescencji.

Pokłosiem prowadzonych badań wśród uczestników pozaszkolnej aktywności muzycznej, są więc wielorakie wymienione już korzyści wynikające z subiektywnego doświadczania, poznawania i przeżywania muzyki przez badanych adolescentów w różnych formach aktywności muzycznej, które sumarycznie zebrałam w formie poniższego schematu (schemat nr 2).

Schemat 2. Korzyści wynikające z pozaszkolnej aktywności muzycznej badanych adolescentów

Źródło: opracowanie na podstawie analizy wyników badań własnych.

W kontekście wielu zagrożeń współczesnego świata, objęci badaniem empirycznym adolescenty, wartościują fakt swej pozaszkolnej aktywności muzycznej, w kategoriach zebranego, bardzo ważnego doświadczenia życiowego inwestującego w przyszłość.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż młodzi ludzie w okresie adolescencji, jako uczestnicy pozaszkolnych zajęć muzycznych nie tylko rozwijają swoje pasje, talenty muzyczne oraz zdobywają umiejętności artystyczne, ale zwracają uwagę na budowanie prawidłowych relacji interpersonalnych, potrzebę przynależności czy też zaistnienie w grupie rówieśniczej o podobnych zainteresowaniach muzycznych. Ten fakt ilustrują poniższe fragmenty narracji badanych nastolatków: „Dzięki kolegom zaistniałem w zespole i przed publicznością, lepiej gram, wspólna gra nas jednoczy” (Dawid, lat 17, Tech.). „Śpiew nas połączył i cieszę się gdy występuję na konkursie kolęd i pastorałek” (Anna, lat 15, SP).

Czas spędzony wśród rówieśników i wspólna aktywność artystyczna jest źródłem ich rozwoju zainteresowań muzycznych, radosnych przeżyć a także korzystnych oddziaływań wychowawczych. Sens tego stwierdzenia doskonale oddaje wypowiedź piętnastoletniej respondentki wywiadu: „W zespole tańca nowoczesnego dopiero znalazłam własne miejsce i nie widzę bezcelowości życia. Dzięki koleżankom mam większą samoocenę i coraz większe ambicje. Już nie palę bo tu trzeba mieć końską kondycję, zresztą dawne towarzystwo mnie już nie interesuje. Podobnie jak koleżanki mam plany artystyczne... może się spełnią” (Klaudia, lat 15, Tech.).

Jednocześnie badania empiryczne wykazały, że nie wszyscy rodzice zachęcają i motywują swoje dziecko do rozwijania zainteresowań muzycznych. Często młody człowiek u progu dorastania czuje się niejako wyalienowany, pozostawiony sam ze swoją pasją muzyczną. Wątek ten rozwija poniższy fragment wywiadu: „Rodziców trudno przekonać do mojej pasji życiowej oraz do tego, że dojrzałem do podjęcia samodzielnej decyzji. Mówią, że dziś liczą się pieniądze, biznes, firma prywatna... i najlepiej, żebym po maturze porzucił tę zabawę z gitarą i myślał o pożytecznym zawodzie” (Marcin, lat 18, Tech.).

Z przeprowadzonych wywiadów z adolescentami jak również z obserwacji uczestniczącej wynika, że muzyka dla wszystkich uczestników pozaszkolnych zajęć muzycznych jest częścią ich życia i w niej znaleźli możliwość wyrażania siebie. Dlatego warto, aby rodzice wspomagali swoje dzieci w każdej aktywności muzycznej i dostrzegali pozytywne skutki wynikające z muzykowania młodego pokolenia, zwłaszcza w okresie adolescencji. Badania dowiodły, że istota aktywności muzycznej adolescentów w ramach pozaszkolnej edukacji estetycznej polega na rozwijaniu horyzontów myślowych młodego człowieka, oraz wdraża do wspólnych działań wśród rówieśników, zachowując przy tym indywidualizm przeżywania, myślenia i refleksji.

Generalnie, badanym respondentom nie obce są głębokie przeżycia estetyczne, które ich zdaniem ożywiają umysł do aktywności, do twórczego działania również w życiu dorosłym. Oto jedna z wypowiedzi: „Po maturze chcę iść na studia psychologiczne, ale keyboard pomoże mi w dalszym życiu, bo teraz czuję się bardziej śmiały, pewny siebie, odpowiedzialny za całość występu naszego zespołu. Marzę również założyć własny zespół muzyczny, nie wiem jeszcze czy się uda. Teraz podczas rodzinnych spotkań akompaniuję rodzinie do śpiewu, jestem wtedy oklaskiwany, doceniony, to fajne uczucie” (Kamil, lat 16, LO).

Objęci badaniem empirycznym uczestnicy pozaszkolnych zajęć muzycznych uwierzyli w swoje możliwości, samodyscyplinę, dalsze samokształcenie, nie boją się porażek i nie myślą, że coś się w ich życiu nie uda.

6. Wnioski i podsumowanie badań

Adolescencja w życiu młodego człowieka (jak już wcześniej wspomniałam w analizach teoretycznych a potwierdziły to wywiady z wybranymi nastolatkami) to czas wielu zmian, zarówno biologicznych, psychicznych i społecznych, czas w którym szczególną rolę w ich życiu zaczyna odgrywać grupa rówieśnicza, kosztem najbliższego środowiska, czyli rodziny. W okresie dorastania młodzi ludzie poszukują przestrzeni psychicznej dla swoich zmiennych nastrojów.

Jak wykazały badania empiryczne – adolescenti potrzebowali pozytywnych wzorów, aby bezpiecznie przejść przez różne pokusy wieku dorastania, potrzebowali autorytetów godnych naśladowania. W rezultacie, młodzi nie zawsze znajdowali w swoim otoczeniu osoby godne zaufania i naśladowania, mające czas na rozmowy czy też na rozwianie ich młodzieńczych wątpliwości. Jak wynika z moich badań – adolescenti bezpieczną przystań znaleźli na platformie pozaszkolnej aktywności muzycznej, gdzie otrzymali poczucie bezpieczeństwa i afiliacji w grupie rówieśniczej, po prostu zdobyli akceptację i uznanie osób o podobnych zainteresowaniach, permanentnie odczuwając radość i zadowolenie z własnej aktywności muzycznej, zdobywając przy tym cenne wartości ukierunkowane na lepsze rozumienie i przeżywanie otaczającej rzeczywistości. Badania dowiodły, że amatorska, pozaszkolna aktywność muzyczna dorastającej młodzieży, w wielu przypadkach wpływa na ich zachowania i postawy życiowe, modelując ich drogi postępowania i działania, wprowadzając młodych ludzi w świat wartości.

Z analizy przeprowadzonych rozmów z nauczycielami/instruktorami muzyki oraz dyrektorkami placówek wychowania pozaszkolnego wynika, że adolescenti jako uczestnicy pozaszkolnej edukacji muzycznej gromadzą najcenniejsze dla własnego rozwoju doświadczenia. I nie chodzi tu tylko o sensu stricto obszar doznań i przeżyć estetycznych, współtworzenia kultury, które wynikają z potrzeb edukacyjnych, rozwijania talentów, pasji muzycznych w różnych formach ekspresji artystycznej, ponieważ pozaszkolne zajęcia sprzyjają również uczeniu się aktywnego działania, współdziałania w zespole, współpracy koleżeńskiej, zdyscyplinowania, czy też odpowiedzialności w dokonywaniu wyborów, podejmowania decyzji. Wypowiedzi nastolatków znakomicie pokazały, iż w trudnym okresie dorastania potrzebowali oni dużo uwagi, bliskości, akceptacji, uznania, pozytywnej energii ze strony środowiska w którym przebywali, bo przecież mieli możliwość poznawania siebie, poszukiwania własnej roli w życiu oraz własnej drogi w planowaniu rozwoju swojej przyszłości. Zbyt często, zapracowani rodzice/opiekunowie nie mogli im w tym pomóc, po prostu nie chcieli albo nie mieli czasu na rozmowy. Wprawdzie pozaszkolne zajęcia muzyczne nie są substytutem rodziny, ale stają się gwarantem poczucia bezpieczeństwa i spokoju emocjonalnego, zwłaszcza że, chwiejność emocjonalna, a więc gwałtowna euforia radości przeplatająca się ze smutkiem i nostalgią są naturalnymi symptomami okresu dorastania młodego człowieka. Warto zaznaczyć, na co wskazują badania empiryczne, iż adolescent w sposób szczególny tęskni za kontaktami z ludźmi, poszukuje przyjaźni, potwierdzenia przynależności, a jeśli tych wartości nie doświadcza w rodzinie, poszukuje w grupie społecznej, zarówno z ciekawości, a przede wszystkim z potrzeby zdobycia akceptacji wśród rówieśników. Stąd też, w pozaszkolnych zajęciach muzycznych adolescenti permanentnie odnajdują cenne wartości, nadające młodemu człowiekowi sens życia - spotykają warunki godne do naśladowania pozytywnych wzorów i ich internalizacji, oraz potrzebne oddziaływanie wychowawcze w formie aktywnego, zgodnego z zamiłowaniem spędzania czasu wolnego.

Środowiskiem zamieszkania respondentów wywiadów-uczestników pozaszkolnych zajęć muzycznych były wybrane miejscowości z Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec), które podobnie, jak i inne miasta w Polsce, ponad trzydzieści lat temu przeszły transformację ustrojową i gospodarczą, ale do dziś, oprócz pozytywnych zjawisk zauważa się wzrost liczby nastolatków, których zachowania są sprzeczne z uniwersalnym systemem wartości i normami moralno-obyczajowymi (alkoholizm, narkomania, „galerianki”).

Ten wniosek wynika także z mojego doświadczenia pedagogicznego jako nauczycielki muzyki oraz z permanentnej obserwacji zachowania uczniów szkół powszechnych z regionu śląsko-zagłębiowskiego. Tak jak zmienia się ponowoczesna rzeczywistość Śląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, tak również zmieniają się oczekiwania badanych adolescentów – uczestników pozaszkolnych zajęć muzycznych, którzy (jak wykazały ich narracje) potrzebują prawdziwych autorytetów i prawdziwych mistrzów godnych naśladowania. I znaleźli ich – co potwierdziły badania – w osobach prowadzących zajęcia muzyczne (instruktorzy pozaszkolnych zajęć muzycznych: wokaliści, instrumentalni, tancerze/choreografowie). Można więc wnioskować, że wszystko to, co młodzi ludzie przeżywają w przestrzeni pozaszkolnej edukacji muzycznej w związku z własną aktywnością muzyczną, składa się na ich indywidualne doświadczenia i ma znaczący wpływ na racjonalne, dojrzałe myślenie w realiach postmodernistycznej rzeczywistości.

Stąd też, nie do przecenienia są korzyści muzyczne i pozamuzyczne wynikające z uczestnictwa badanych adolescentów w pozaszkolnej edukacji muzycznej, gdzie pod kierunkiem nauczycieli/instruktorów zajęć muzycznych młodzi ludzie rozwijają się estetycznie i osobowościowo, zdobywając również cenne umiejętności społeczne dla tworzenia w przyszłości pomyślnych relacji interpersonalnych. Zwłaszcza, że dziś pracodawcy oczekują od absolwentów szkół umiejętności społecznych, które często uważa się za podstawowy składnik wykształcenia ogólnego.

Z wyników badań własnych pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, wynika wpływ tej aktywizującej edukacji na wieloaspektowy rozwój młodego człowieka: intelektualny, społeczny, emocjonalny, estetyczny, motywacyjny. W związku z sytuacją epidemiologiczną w Polsce i na świecie, oraz ze zwiększonym ryzykiem wystąpienia u dzieci i młodzieży zaburzeń natury adaptacyjnej i emocjonalnej (wpływ zdalnego nauczania, izolacji, osamotnienia), pozaszkolne zajęcia muzyczne mogą mieć charakter terapeutyczny i w rzeczywistości popandemicznej, pomogą przezwyciężyć traumatyczne doświadczenia, zrelaksować się, odreagować napięcia psychiczne.

Na podstawie przeprowadzonej eksploracji oraz refleksji własnych, podjęłam trud artykułowania wskazań prognostycznych względem dalszych badań i praktyki pedagogicznej:

1. Aktualnie, wykorzystując możliwe w pedagogice muzycznej jakościowe bądź ilościowo-jakościowe podejście badawcze, dostrzegam potrzebę kontynuacji

badan oraz ich rozszerzenie o kolejne grupy adolescentów pochodzących z innych obszarów województwa śląskiego, w celu ukazania zaspokajania zainteresowań muzycznych nastolatków, poprzez preferowane przez nich pozaszkolne formy aktywności muzycznej.

2. Problemem otwartym, wydaje się również zagadnienie: *Czy i w jakim zakresie oraz w jakich formach ekspresji muzycznej, nastolatki zamieszkujące małe aglomeracje miejskie i środowiska wiejskie Śląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, mają możliwość uczestniczenia w pozaszkolnych zajęciach muzycznych?*
3. Analiza wyników badań dowiodła, że współcześnie, jest zapotrzebowanie na funkcjonowanie w środowiskach lokalnych wszelkich instytucji i placówek kulturalnych, stąd też w kontekście istotności pozaszkolnych form ekspresji muzycznej w indywidualnym rozwoju adolescentów – państwo polskie powinno z większym przekonaniem partycypować w kosztach działalności placówek wychowania pozaszkolnego oraz ich dostępności dla młodzieży.
4. Podjęte w niniejszej pracy badania nie wyczerpują problematyki pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, ale przy okazji powinny spowodować refleksje w kręgu osób odpowiedzialnych za podniesienie rangi przedmiotu *muzyka* w szkole powszechnej – zarówno w sensie odbioru jak i uprawiania muzyki przez młodzież w okresie dorastania.
5. Wnikliwej eksploracji badań wymaga, nie zbadany dotąd wpływ pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, w kontekście licznych zagrożeń zdrowia psychicznego, jakim muszą przeciwstawić się młodzi ludzie w post-pandemicznej rzeczywistości społecznej.

Zarówno z przeprowadzonych badań w obszarze pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów, jak również z mojej praktyki pedagogicznej wynika refleksja, iż muzyka edukuje estetycznie i moralnie – była i będzie znakomitym środkiem wychowania młodego pokolenia. Warto podkreślić, że niniejsza praca jest nie tylko źródłem wiedzy na temat pozaszkolnej aktywności muzycznej adolescentów ale również szerszym spojrzeniem na polską, powszechną edukację muzyczną, która wymaga przeobrażeń i dostrzeżenia roli tej edukacji estetycznej w życiu młodego człowieka.

Z perspektywy upływu czasu można kontynuować niniejszy temat, zmierzać do dalszych poszukiwań badawczych i skierować między innymi pytanie do pracowników resortu edukacji i kultury szczebla ogólnopolskiego i samorządowego

– dlaczego polityka edukacyjna lekceważy wartości muzyki a szkolnemu przedmiotowi *muzyka* nadała niewielkie znaczenie, co widoczne jest w dewaluacji i odsunięciu na plan dalszy tej estetycznej dziedziny wiedzy. Z moich obserwacji a także z prowadzonych przeze mnie badań wynika, że współcześnie istnieje trend, moda na zainteresowania młodzieży różnymi formami pozaszkolnej aktywności muzycznej, na co wpływ z pewnością mają środki masowego przekazu oraz poziom kultury środowiska rodzinnego a więc rodzice/opiekunowie uczestniczący w odkrywaniu i rozwijaniu zainteresowań muzycznych swoich dzieci w pozaszkolnym muzykowaniu. Dostrzegam potrzebę kontynuacji badań, w aspekcie tak ważnego problemu jak powszechność pozaszkolnych zajęć muzycznych (zrównanie szans dostępu) w odniesieniu do nastolatków zamieszkujących małe miasta oraz wsie z obszaru województwa śląskiego. Można tym samym poznać również współczesną kulturę muzyczną środowisk małomiejskich jak i wiejskich oraz identyfikację z kulturą rodzimą danego regionu, w tym również samookreślenie tożsamości kulturowej młodych ludzi objętych badaniami empirycznymi.

Wracając na grunt pogłębienia badań, nurtuje mnie kolejny problem badawczy. Otóż, jeśli współczesna, polska szkoła powszechna nie wpływa na rozwój kompetencji muzycznych dzieci i młodzieży (o czym wiele napisano w tej pracy), to w przyszłości można podjąć próbę badań diagnostyczno-weryfikacyjnych – czy powszechny dostęp do mediów (spowodowany postępowaniem informatyzacji, cyfryzacji) oraz internetowe oferty kulturalne mogą i w jakim zakresie zastąpić indywidualne doświadczenia młodych ludzi wynikające z udziału w pozaszkolnych zajęciach muzycznych. Jeśli spojrzeć się z nadzieją na ustanie Pandemii SARS-COV 2, to pojawia się kolejny obszar badawczy a mianowicie – czy pozaszkolne zajęcia muzyczne (poza pedagogiem, psychologiem, terapeutą) mogą być wsparciem dla dzieci oraz młodzieży w trudnym okresie dorastania.

Moja dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny i odwołuje się do dorobku pedagogiki, psychologii, socjologii. Opisując pozaszkolną aktywność muzyczną adolescentów, wieloaspektowo uzasadnia jej rolę w kontekście określenia miejsca i znaczenia muzyki w życiu młodzieży u progu dorastania, oraz zagospodarowania czasu wolnego od zajęć szkolnych w grupie rówieśniczej o podobnych zainteresowaniach estetycznych. Ponadto, bezdyskusyjna wydaje się zasadność podjęcia tej problematyki badań, ponieważ analiza materiału empirycznego wynikająca z przeprowadzonych wywiadów jakościowych, rozmów, obserwacji uczestniczącej

dowodła, iż pozaszkolne zajęcia muzyczne adolescentów są przepustką do zrozumienia epoki ponowoczesności i wyciągnięcia konstruktywnych wniosków do odpowiedzialnego działania, podążającego ku lepszemu światu.